

بسمه تعالی

ظرفیت های اقتصادی استان بصره عراق

از بین ۱۸ استان کشور عراق، بصره با بیش از سه میلیون نفر سکنه سومین استان بزرگ عراق از نظر جمعیت پس از بغداد و موصل می باشد. این استان به مساحت (۱۹,۰۷۰) کیلومتر مربع، تنها استان مشرف به خلیج فارس و خروجی اصلی دریا به شمار رفته و بندر اصلی کشور عراق محسوب می شود. برخی ویژگی های منحصر به فرد بصره مانند همسایگی و دارا بودن مرز زمینی با کشورهای ایران و کویت، تولید نفت در بیش از ده حوزه نفتی، وجود بندر و جمعیت جوان، این شهر را به شاهرگ اقتصادی و به عنوان پایتخت اقتصادی در عراق تبدیل نموده است. هرچند تا کنون این استان نتوانسته است به اندازه ظرفیتش از منابع طبیعی و ثروت خود بهره ببرد.

شاخص های جمعیت شناختی استان بصره (۲۰۲۲)	
تخمین جمعیت	۳,۲۲۳,۱۵۸ (*)
مرد	۱,۶۱۹,۲۰۴ (۵۰,۲ درصد)
زن	۱,۶۰۳,۹۵۴ (۴۹,۸ درصد)
شهری	۲,۶۱۷,۶۸۳ (۸۱,۲ درصد)
روستایی	۶۰۵,۴۷۵ (۱۸,۸ درصد)
۵ تا ۱۴ سال	۲۷,۳ درصد
۱۵ تا ۶۴ سال	۵۳,۸ درصد
۶۵ سال و بالاتر	۲,۹ درصد

(*) : برخی منابع محلی جمعیت بصره را حدود ۵ میلیون نفر تخمین زده اند

در ادامه تلاش شده است که مهمترین ظرفیت ها و فعالیت های اقتصادی استان بصره جهت آشنایی و بهره برداری تجار و فعالین اقتصادی کشورمان، بشکل مختصری بیان گردد.

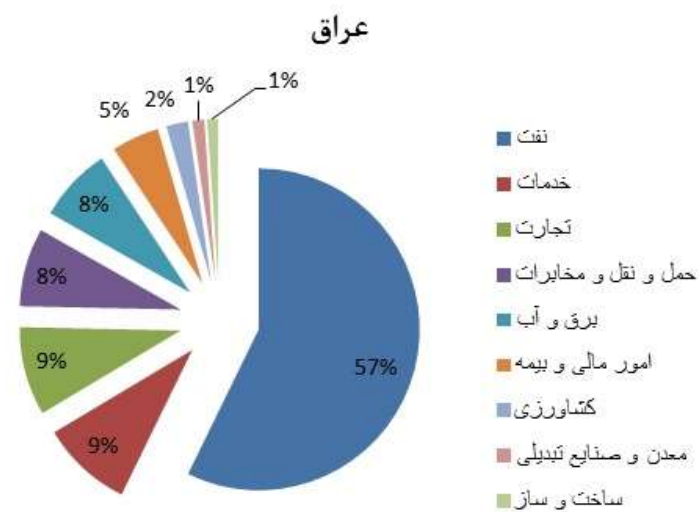
موقعیت جغرافیایی

بصره در منتهی الیه جنوب شرقی عراق در کرانه غربی رود اروند (شط العرب)، که از رودهای دجله و فرات در قرنه در ۱۱۰ کیلومتری شمال فاو حاصل می شود، واقع شده است. شهر بصره تقریباً ۵۵ کیلومتر با خلیج فارس و ۵۴۵ کیلومتر با بغداد فاصله دارد. از جنوب با عربستان سعودی و کویت و از شرق با جمهوری اسلامی ایران مرز مشترک دارد. مرزهای داخلی بصره با استان های ذی قار و میسان در شمال و مثنی در غرب است. بصره تنها استانی در عراق است که به خلیج فارس و از آن به آب های آزاد بین المللی متصل است و به نوعی تنها خروجی دریایی عراق بشمار می رود.

اقتصاد استان

سهم بخش های اقتصادی در تولید ناخالص داخلی

همانگونه که مشاهده می شود، صنایع نفتی در اقتصاد کلان عراق بیشترین سهم را ایفا می نمایند. بالتبع در استان بصره که بیشترین منابع نفتی کشور عراق را در خود جای داده نیز این سهم تأثیر بسزایی در اقتصاد این استان دارد. سهم سایر فعالیت های اقتصادی نیز در این استان تقریباً به همین منوال می باشد.

مهمترین فعالیت های اقتصادی استان بصره شامل صنایع نفت و گاز، پالایش و پتروشیمی، کشاورزی، صنایع غذایی، صنایع سنگین (آهن و فولاد)، راه آهن، کشتی رانی و ماهیگیری می باشد. لازم به ذکر است که برخی از بزرگترین میادین نفتی عراق از جمله میدان رمیله، میدان شیعه، میدان قرنه غربی و میدان مجنون و تاسیسات

عمده پالایش و صادرات نفت این کشور در این استان قرار دارند. همچنین این استان به دلیل قرار گرفتن در دشت های دره الرافدین، از مناطق کاشت ذرت، جو و گندم به شمار می رود. بعلاوه به دلیل دارا بودن اماکن متعدد تاریخی و با دارا بودن حدود ۵۰ هتل و مرکز اقامتی از استان های توریستی نیز محسوب می شود.

با این وجود با توجه به شاخص بین المللی ثروت (IWI)^۱ که می تواند برای اندازه گیری سطح رفاه یا استاندارد زندگی خانوارها بر اساس دسترسی به نیازهای اساسی در کشورهای کم درآمد و متوسط استفاده می شود، استان بصره با کاهش مستمر این شاخص از سال ۲۰۱۱ تا سال ۲۰۲۱ از امتیاز ۸۸,۱ به امتیاز ۷۹,۹ در بین ۱۸ استان عراق در رتبه ۱۵ قرار گرفته است. گرچه این استان از سال گذشته بیشتر مورد توجه دولتمردان عراقی قرار گرفته و با اختصاص بودجه شاهد گسترش ساخت و ساز به خصوص در بخش مسکن و راه در این استان می باشیم.

حمل و نقل:

این استان از هر چهار روش حمل و نقل اعم از جاده، ریل، کشتی رانی و هوایی بهره مند می باشد.

بصره دارای ۷ بندر مهم شامل ۲ بندر نفتی بصره و خورالامیه و ۵ بندر تجاری ام القصر، خور الزبیر، ابوفلوس، معقل و بندر بزرگ فاو می باشد.

عراقی ها پروژه بندر بزرگ فاو را از جمله برجسته ترین پروژه بنادر تجاری عراق می دانند که در صورت تکمیل کردن این بندر منافع اقتصادی زیادی برای این کشور فراهم می شود. فاز اول این بندر شامل یک ترمینال با پنج اسکله با ظرفیت بارگیری اولیه ۲,۵ میلیون کانتینر ۲۰ فوت در سال تا پایان ۲۰۲۵ تکمیل می شود.

¹ International Wealth Index : <https://globaldatalab.org/areadata/iwi/IRQ/>

فرودگاه بین المللی بصره در ده کیلومتری این شهر در سال ۱۹۸۰ تأسیس شده و در حال حاضر علاوه بر پروازهای داخلی به بغداد، اربیل و سلیمانیه، دارای پروازهای مستقیم خارجی به دوحه، دوی، بیروت، امان و استانبول نیز می باشد.

خط آهن بصره که در حال حاضر از یک طرف به بندر ام القصر و از طرف دیگر به بغداد متصل است، دارای دو برنامه توسعه بسیار مهم می باشد. اجرای دو خط مهم راه آهن در بصره که یکی اتصال به خط آهن شلمچه و دیگری خط آهن از بندر فاو تا جیحان ترکیه می باشد، در دست اقدام است.

انرژی

الف - نفت

بصره دارای بزرگترین ثروت نفت در عراق است. تولید میادین نفتی بصره از جمله زبیر، رمیله، نهران، مجنون، قرنه غربی حدود ۳,۲۵ میلیون بشکه در روز است که حدود ۷۰ درصد نفت تولیدی عراق را شامل می شود. به طور کلی بصره میزبان بیش از پانزده میدان نفتی در عراق است که این میادین دارای ۶۵ میلیارد بشکه ذخایر نفتی هستند که ۵۹ درصد از کل ذخایر عراق را تشکیل می دهد.

بعلاوه خط لوله نفتی (خط استراتژیک) از بصره در جنوب تا کرکوک در شمال آغاز می شود. این خط، سه چهارم تولید روزانه خود را از بندر نفتی بصره در جنوب و بقیه را از خط لوله شمالی کرکوک به بندر جیحان ترکیه صادر می کند.

ب - گاز

گزارش‌های بانک جهانی نشان می دهد که کمبود تجهیزات جمع آوری گاز در میادین نفتی عراق سالانه منجر به سوزاندن ۱۸ میلیارد متر مکعب گاز همراه می شود و سوختن این حجم از گاز، باعث ایجاد خسارت سالیانه به ارزش ۲,۵ میلیارد دلار برای اقتصاد عراق می شود. طبق آمارها از ۱۳۳ تریلیون مترمکعب ذخایر گاز اثبات شده

عراق، ۷۰ درصد را گاز همراه و ۳۰ درصد را گاز طبیعی تشکیل می دهد و ۶۲ درصد از گاز این کشور، تلف می شود. این گزارش‌ها همچنین نشان می دهد که این حجم از گاز، ۱۰ برابر بیشتر از گازی است که عراق از ایران وارد می کند.

از این رو دولت عراق با تعریف پروژه یکپارچه افزایش تولید گاز (GGIP²) با هدف بهبود تأمین برق این کشور، توافق بزرگی به ارزش ۱۰ میلیارد دلار با شرکت توتال انرژی فرانسه منعقد نموده است. سرمایه گذاری در این طرح از طریق کنسرسیومی متشکل از توتال انرژی (۴۵ درصد)، شرکت نفت بصره (۳۰ درصد) و قطر انرژی (۲۵ درصد) تأمین خواهد شد. این توافق شامل توسعه و بازیابی گاز مشعل در میادین نفتی و گازی جنوب عراق به منظور تأمین گاز نیروگاه‌های تولید برق، ساخت یک تصفیه‌خانه آب دریا به منظور تأمین تزریق آب برای نگهداری فشار برای افزایش تولید نفت بجای استفاده از آب شیرین رودخانه‌ها و سفره های زیرزمینی در میدان های نفتی بصره، میسان و ذی‌قار، بعلاوه احداث یک نیروگاه خورشیدی هزار مگاواتی تأمین برق شبکه منطقه بصره خواهد بود.

ج- برق:

یکی از جدی ترین مشکلاتی که کشور عراق با آن مواجه است عدم تأمین برق مورد نیاز مردم و صنایع این کشور می باشد؛ به نحوی که خاموشی های پی در پی روزانه فعالیت های مردم را مختل کرده است. گرچه برخی صنایع و افراد ثروتمند برای جبران این نقیصه از ژنراتورهای شخصی در زمان قطعی برق استفاده می کنند اما نیاز جدی به سرمایه گذاری دولت عراق در این بخش وجود دارد. در این زمینه دولت با عقد قراردادهای احداث نیروگاهی و خرید برق در صدد پاسخگویی به نیاز ۱۵ هزار مگاواتی عراق می باشد. از جمله تمديد قرارداد واردات برق از ایران و قرارداد جدید واردات ۹۰۰ مگاواتی برق از اردن به استان الانبار عراق قابل ملاحظه می باشد. بعلاوه قراردادهای جدید احداث نیروگاه برق از جمله احداث یک نیروگاه خورشیدی هزار مگاواتی با شرکت عربستانی آکوا پاور (ACWA Power) در دست اقدام می باشد.

در حال حاضر در استان بصره، پنج نیروگاه بزرگ وجود دارد که شامل : ۱- نیروگاه حرارتی هارثه با ظرفیت تولید ۴۰۰ مگاوات، ۲- نیروگاه زیبر با ۵۰۰ مگاوات، ۳- نیروگاه شط البصره با ۱۹۰۰ مگاوات، ۴- نیروگاه نجیبیه با ۵۰۰ مگاوات و ۵- نیروگاه رمیله (در حال تکمیل) با ۱۴۶۰ مگاوات می باشند.

همچنین شرکت مینا با تکمیل نیروگاه سیکل ترکیبی رمیله به ظرفیت ۳۱۸۶ مگاوات با ۱۲ توربین گازی و ۶ واحد بخار، بزرگ ترین نیروگاه برق در عراق را ایجاد کرده است. فاز نهایی این نیروگاه تا پایان سال جاری تکمیل و به بهره برداری خواهد رسید.

معادن

معادن در این استان محدود به موادی است که در ساختمان سازی استفاده می شود. عمده این مواد شامل گچ و ماسه که حدود ۳۴ میلیون تن و حدود ۳۰ میلیون تن سنگ آهک می باشد.

منابع آبی استان

رودهای دجله، فرات، شط العرب و مرداب هویزه در این استان قرار داشته و نقش بسزایی در کشاورزی و حمل و نقل این استان ایفا می نمایند. بعلاوه برخی طرح های نوین آبیاری نیز در این استان از جمله رودخانه عز به زهکشی و کشاورزی منطقه کمک نموده است.

همچنین برداشت از آب های زیرزمینی در بخش شرقی استان به دلیل وجود آب های سطحی و رودخانه ها از یک سو و شوری زیاد آن از سوی دیگر کاهش یافته، در حالی که در بخش غربی استان آب های زیرزمینی به دلیل اینکه منبع اصلی آب مورد استفاده در فعالیت های کشاورزی می باشند نقش مؤثری دارند.

کشاورزی

بصره یکی از مهم‌ترین استان‌های عراق برای کشاورزی به شمار می‌رود. بدین منظور منابع آبی مختلف از جمله آب‌های جاری، سطحی و زیرزمینی مورد استفاده قرار می‌گیرد. انواع مختلف خاک موجود در مناطق مختلف بصره به تنوع محصولات موجود در استان کمک کرده است. کشت نخل خرما در سراسر استان با تراکم بالاتر در نواحی مجاور شط العرب و رودخانه‌های دیگر گسترش یافته است.

انواع سبزیجات و میوه‌ها نیز در بصره یافت می‌شود. محصولات استراتژیکی مانند گندم و جو در نواحی شمالی استان در مدینه، قرنه و نشوه کشت می‌شود. گرچه در طی سالیان اخیر معیشت روستایی استان بصره به دلیل زیرساخت‌های ضعیف، واردات ارزان قیمت، کشاورزی در مقیاس کوچک و با ابزارآلات ابتدایی، تغییرات آب و هوایی و مشکلات تأمین آب تهدید می‌شود.

همچنین پرورش دام شامل گاو، گاو میش، گوسفند و بخصوص شتر در استان بصره انجام می‌شود. پرورش طیور نیز در این استان وجود دارد اما برخی از مرغداری‌ها به دلیل کیفیت پایین آب و مشکلات تأمین دانه فعالیت خود را متوقف کرده‌اند.

ماهیگیری در خلیج فارس، شط العرب و در باتلاق‌های بصره انجام می‌شود، اما ماهیگیری نیز یکی از فعالیت‌هایی بوده که به شدت تحت تأثیرات محیط زیستی قرار گرفته است. به دلیل نفوذ آب شور، صید بی‌رویه و گونه‌های مهاجم، جمعیت ماهی‌ها به ویژه گونه‌های ماهی با ارزش اقتصادی به طور عمده کاهش یافته است، گرچه هنوز ماهیگیری در مقیاس کوچک انجام می‌شود.

تجارت غیر نفتی

مشخصه بصره موقعیت تجاری استراتژیکی آن است که از طریق سه بندر اصلی ام‌قصر، خور الزبیر و ابوفلوس به خلیج فارس و همچنین گذرگاه‌های مرزی شلمچه و سفوان با ایران و کویت متصل است. صادرات غیر نفتی بصره عمدتاً شامل پشم، پوست حیوانات، خرما و میزان اندکی غلات است، در حالی که واردات عمدتاً شامل مواد

غذایی، لوازم خانگی، مصالح ساختمانی و خودرو است. واردات کالا بیشترین سهم تجارت خارجی را به خود اختصاص داده است.

ساخت و ساز

بخش ساخت و ساز به دلیل وجود بنادر، گذرگاه های مرزی و فرودگاه و همچنین نقش آن در فعالیت شرکت های تجاری در بصره به ویژه از چین، ترکیه، ایران و امارات متحده عربی یکی از مهم ترین حوزه های اقتصادی بصره محسوب می شود. در حال حاضر ساخت و ساز در مناطق مسکونی بصره به وفور مشاهده می گردد.

صنعت

اهم صنایع موجود در بصره شامل پالایش و پتروشیمی، آهن و فولاد و کالاهای مصرفی می باشد. واحدهای صنعتی موجود در استان بصره در سه گروه بزرگ، متوسط و کوچک، بر اساس تعداد جمعیت شاغل در آنها، طبقه بندی شده است. بر پایه این طبقه بندی بین المللی که توسط سازمان مرکزی آمار و اداره توسعه صنعتی عراق اتخاذ شده، واحد بزرگ صنعتی شامل جمعیت فعال ۳۰ کارگر یا بیشتر، واحدهای متوسط ۱۰-۲۹ کارگر و واحدهای کوچک کمتر از ۹ کارگر می باشند. بر این اساس ۵۸ واحد های صنعتی بزرگ، ۷۸ واحد صنعتی متوسط و بیش از ۴۵۰۰ واحد صنعتی کوچک در استان بصره وجود دارد.

مناطق و شهرک های صنعتی در استان بصره شامل حمدان، الزبیر، منطقه صنعتی البردیه و بلد السید، منطقه صنعتی در الاورکلی الشمال، خویسط، منطقه صنعتی در الرافضیه بوده و همچنین طرح های صنعتی در قرنا، ابی الخصب، الشعیه بین الزبیر و شط البصره در دست اقدام می باشد.